

بوهنتون سلام

بوهنځی شرعیات و قانون

پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

امارت اسلامی افغانستان

وزارت تحصیلات عالی

معینیت امور علمی

تفسیر موضوعی سورة الطلاق

(رساله ماستری)

محصل: عبداللطیف ثابت

استاد رهنما: پوهاند دکتور محمد اسماعیل لیبب بلخي

سال: 1401 هـ.ق.، 1443 هـ.ق.

پوهنتون سلام
پوهنځی شرعیات و قانون
پروگرام ماستری تفسیر و حدیث

امارت اسلامی افغانستان
وزارت تحصیلات عالی
معینیت امور علمی

تفسیر موضوعی سورة الطلاق

(رساله ماستری)

محصل: عبداللطیف ثابت

استاد رهنما: پوهاند دکتور محمد اسماعیل لیبیب بلخی

سال: 1401 هـ.ش. 1443.هـ.ق

الله الرحمن الرحيم

پوهنتون سلام

پوهنځی شرعیات و قانون

دیارتمنت تفسیر و حدیث

بورد ماستری

تصدیق نامه

محترم عبدالطیف ولد عبدالمجید ID: SH-MST-99-672 محصل دور ششم تفسیر و حدیث که رساله ماستری خویش را زیر عنوان: تفسیر موضوعی سوره الطلاق به روز ۱۷ آبان ۱۴۰۳ تاریخ ۱۳/۱۱/۱۴۰۳ هـ ش موفقانه دفاع نمود، و به اساس بررسی هیات تحکیم مستحق ۹۵ (نمره به عدد) نود و پنج (نمره به حروف) گردید. موفقیت شان را از الله متعال خواهانیم.

اعضای هیات تحکیم:

ردیف	نام استاد	عضویت	امضاء
۱	دکتور فصیح الله عبدالباقی	عضو هیات	
۲	دکتور عبدالرحمن شاه	عضو هیات	
۳	دکتور محمد اسماعیل لیبیب بلخی	استاد رهنما و رئیس جلسه دفاع	

معاون علمی

آمر بورد ماستری

خلاصه بحث

تفسیر موضوعی از اهمیت خاصی برخوردار است و این نوع تفسیر شامل ترین تفسیر برای فهم درست احکام و مفاهیم قرآن کریم می باشد چون با این روش جزئیات و مطالب مربوط به یک موضوع به شکل دقیق مورد بحث قرار می گیرد. به همین منظور در این رساله سوره مبارکه الطلاق طی چهار مقطع به شکل موضوعی و با شیوه کتابخانه در روشنی تفسیر قرآن کریم، تفسیر شده است که خلاصه آن قرار ذیل است:

سوره مبارکه الطلاق که شامل (12) آیت می باشد موضوعات باقی مانده مسایل طلاق را که در سوره البقرة و النساء بیان گردیده تکمیل کرده است و به همین جهت یک نام دیگر آن سوره نساء کوچک می باشد، محور اساسی سوره الطلاق، بیان احکام طلاق و مسایل متعلق به آن در ضمن بیان تاکید بر اخلاق عالی و تقوای الهی در امور مفارقت و جدائی است و تمام موضوعاتش به همین جهت چرخیده اند البته موضوعات دیگری را نیز شامل می شود که به اصل موضوع ارتباط دارند، در این سوره زوجین به صبر و بردباری در تمام امور زندگی توصیه شده و نشان می دهد که طلاق به عنوان آخرین راه حل مشکلات مشروع شده است، چون به آن ضرورت پیدا می شود و در آن دفع حرج نیز می باشد.

همچنان شریعت اسلامی به طهارت و پاکی نسب و خانواده ها توجه نموده و به همین خاطر سپری نمودن عده را بالای زنان واجب گردانیده برای کسانی که از همسران شان جدا می شوند فرصت داده تا دوباره فکر کنند و به زندگی شان ادامه دهند و در تمام امور به رعایت تقوا و پرهیزگاری توجه نمایند چون تقوا باعث آسان شدن کارها و دریافت اجر بزرگ می شود. در آیات پسین این سوره تاکید شده که اسلام حقوقی زیادی را بالای شوهر و همسر در مقابل یکدیگر وضع کرده و مشوره در اسلام یک اصل است و در امور خانواده گی بسیار مهم می باشد. و سرانجام اینکه چون در این سوره موضوع طلاق مطرح است، به اجتناب از مضایقه و ضرر رساندن به همسر، عدم اکراه همسر به خاطر رضاعت، مشوره به وجه نیک و بذل توان در ادای مسئولیت ها بیشتر تاکید گردیده است.

واژه های کلیدی: تفسیر، موضوعی، الطلاق، سوره.

فهرست مطالب

Error! Bookmark not defined. مقدمه

بخش اول

مفاهیم کلی

Error! Bookmark not defined..... موضوع اول: تعریف تفسیر و تفسیر موضوعی

Error! Bookmark not defined..... فرع اول: معنای لغوی تفسیر

Error! Bookmark not defined..... فرع دوم: معنای اصطلاحی تفسیر

Error! Bookmark not defined..... فرع سوم: تعریف تفسیر موضوعی

Error! Bookmark not defined..... د: فرق تفسیر موضوعی با تفسیر تحلیلی

Error! Bookmark not defined..... موضوع دوم: معرفی سوره الطلاق

Error! Bookmark not defined..... فرع اول: نام و وجه تسمیه سوره الطلاق

Error! Bookmark not defined..... فرع دوم: محل و ترتیب نزول

Error! Bookmark not defined..... فرع سوم: تعداد آیات، کلمات و حروف

Error! Bookmark not defined..... فرع چهارم: موضوع و محور اساسی سوره الطلاق

Error! Bookmark not defined..... فرع پنجم: مناسبات سوره

Error! Bookmark not defined..... فرع ششم: فضیلت و امتیازات سوره الطلاق

Error! Bookmark not defined..... فرع هفتم: اسباب نزول سوره الطلاق

بخش دوم

مقاطع سوره

Error! Bookmark not defined. مقطع اول: احکام طلاق و عده و ثمره تقوی و توکل (آیات 1 – 3) defined.

Error! Bookmark not defined..... موضوع اول: ترجمه و تفسیر اجمالی آیات

Error! Bookmark not defined..... فرع اول: ترجمه آیات

Error! Bookmark not defined..... فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات

Error! Bookmark not defined..... موضوع دوم: بیان مناسبات

Error! Bookmark not defined..... فرع اول: مناسبت آیات این مقطع با آخر سوره ما قبل

Error! Bookmark not defined... فرع دوم: مناسبت آیات این مقطع با محور سوره

Error! Bookmark not defined..... موضوع سوم: توضیح کلمات و مطالب مهم و بارز

Error! Bookmark not defined..... فرع اول: تعریف طلاق

Error! Bookmark not defined..... فرع دوم: اقسام طلاق و احکام آن ها
Error! Bookmark not defined..... فرع سوم: مقاصد شریعت در مشروعیت طلاق
Error! Bookmark not defined.... فرع چهارم: حکمت های سپردن طلاق به شوهر
Error! Bookmark not defined..... فرع پنجم: کفالت رزق مخلوقات
Error! Bookmark not defined..... فرع چهارم: درس ها و پیام های استنباط شده از این مقطع
defined.

مقطع دوم

بیان احکام آثار طلاق (عده آنسه، صغیره و حامله) (آیات 4 - 5)

Error! Bookmark not defined..... موضوع اول: ترجمه و تفسیر اجمالی آیات
Error! Bookmark not defined..... فرع اول: ترجمه آیات
Error! Bookmark not defined..... فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات
Error! Bookmark not defined..... موضوع دوم: بیان مناسبات
Error! Bookmark not defined.. فرع اول: مناسبت آیات این مقطع با مقطع گذشته
Error! Bookmark not defined... فرع دوم: مناسبت آیات این مقطع با محور سوره
Error! Bookmark not defined..... موضوع سوم: شرح و بیان مطالب مهم و توضیح کلمات بارز
defined.

Error! Bookmark not defined..... فرع اول: تعریف عده، حکم و انواع آن
Error! Bookmark not defined..... فرع دوم: حکمت های مشروعیت عدت
Error! Bookmark not defined..... موضوع چهارم: درس ها و پیام های استنباط شده از این مقطع
defined.

مقطع سوم

بیان آثار طلاق (سکنی و نفقه برای معتده و اجرت رضاعت) (آیات 6 الی 7)

Error! Bookmark not defined..... موضوع اول: ترجمه و تفسیر اجمالی آیات
Error! Bookmark not defined..... فرع اول: ترجمه آیات
Error! Bookmark not defined..... فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات
Error! Bookmark not defined..... موضوع دوم: بیان مناسبات
Error! Bookmark not defined.. فرع اول: مناسبت آیات این مقطع با مقطع گذشته
Error! Bookmark not defined... فرع دوم: مناسبت آیات این مقطع با محور سوره
Error! Bookmark not defined..... موضوع سوم: شرح و بیان مطالب مهم و توضیح کلمات بارز

defined.

فرع اول: تعریف نفقه و سکنی **Error! Bookmark not defined.**

فرع دوم: بیان حق نفقه و سکنی برای زنان مطلقه.. **Error! Bookmark not defined.**

فرع سوم: مقاصد شریعت در مشروعیت نفقه و سکنی برای مطلقه **Error! Bookmark not defined.**
defined.

فرع چهارم: شرح بعض حقوق مهم همسر بالای شوهر. **Error! Bookmark not defined.**

موضوع چهارم: درس ها و پیام های استنباط شده از این مقطع **Error! Bookmark not defined.**
defined.

مقطع چهارم

پاداش متبعین و مخالفین و تذکیر قدرت الهی (آیات 8 الی 12)

موضوع اول: ترجمه و تفسیر اجمالی آیات **Error! Bookmark not defined.**

فرع اول: ترجمه آیات **Error! Bookmark not defined.**

فرع دوم: تفسیر اجمالی آیات **Error! Bookmark not defined.**

موضوع دوم: بیان مناسبات **Error! Bookmark not defined.**

فرع اول: مناسبت آیات این مقطع با مقطع گذشته... **Error! Bookmark not defined.**

فرع دوم: مناسبت آیات این مقطع با محور سوره... **Error! Bookmark not defined.**

موضوع سوم: شرح و بیان مطالب مهم و توضیح کلمات بارز **Error! Bookmark not defined.**
defined.

فرع اول: مراد از ذکر در آیه «قد انزل الله الیکم ذکرا»... **Error! Bookmark not defined.**

فرع سوم: مفهوم سماوات **Error! Bookmark not defined.**

فرع چهارم: مفهوم «ومن الارض مثلهن» **Error! Bookmark not defined.**

فرع چهارم: توضیح محیط بودن علم خداوند..... **Error! Bookmark not defined.**

موضوع چهارم: درس ها و پیام های استنباط شده از این مقطع **Error! Bookmark not defined.**
defined.

خاتمه و فهارس

نتیجه گیری 10.....

پیشنهاد ها 12.....

فهرست آیات **Error! Bookmark not defined.**

فهرست احادیث و آثار **Error! Bookmark not defined.**

Error! Bookmark not defined.....فهرست اعلام

13..... فهرست منابع

نتیجه گیری

از آنچه در مورد تفسیر موضوعی سوره الطلاق نوشته شد، چنین نتیجه گیری می شود:

- 1- اصطلاح «تفسیر موضوعی» که مفیدترین منهج تفسیر برای فهم درست احکام و مفاهیم قرآن کریم دانسته شده یک اصطلاح جدید است که در تفاسیر گذشته این نام کمتر به چشم می خورد، اما اساس آن در زمان پیامبر -صلی الله علیه وسلم- گذاشته شده است.
- 2- از فواید تفسیر موضوعی این است که از طریق آن، باحث می تواند جوانب مختلفی از وجوه اعجاز قرآن کریم را آشکار سازد و همچنان از این طریق باحثین می توانند مردم را به تدبیر و تعمق در آیات قرآن کریم و همچنان عمل به آن، تشویق نمایند. محور اساسی سوره الطلاق، بیان احکام طلاق و مسایل متعلق به آن در ضمن بیان تاکید بر اخلاق عالی و تقوای الهی در امور مفارقت و مهاجرت است و تمام موضوعاتش به همین جهت چرخیده اند البته موضوعات دیگری را نیز شامل می شود که به اصل موضوع ارتباط دارند.
- 3- در سوره الطلاق الله متعال زوجین را به صبر و بردباری در تمام امور زندگی توصیه کرده و طلاق را به عنوان آخرین راه حل مشکلات که توسط زن، شوهر و اطرافیان آنها قابل حل و فصل نباشد مشروع گردانیده است، چون به آن ضرورت پیدا می شود و در آن دفع حرج نیز می باشد.
- 4- امر طلاق به مردان سپرده شده و اسلام همانگونه که در واگذاری هر مسئولیتی، بر صلاحیت فکری و اخلاقی فرد مسئول تاکید دارد، در مسأله سپردن ریاست خانواده به مرد و تعلق گرفتن طلاق به او هدایاتی دارد که او را بر صراط مستقیم و مرز عدالت قرار می دهد.
- 5- در سوره الطلاق الله متعال توصیه کرده است که در معاملات و قضایای خانوادگی، شاهدان عینی گرفته شود و با زنان مطلقه در حد توان همکاری و حسن معامله صورت گیرد.
- 6- شریعت اسلامی به طهارت و پاکی نسب و خانواده ها توجه نموده و به همین خاطر سپری نمودن عده را بالای زنان واجب گردانیده است.
- 7- از مفاهیم سوره الطلاق معلوم می شود که قرآن کریم برای زندگی مشترک خانواده گی اهمیت زیادی قابل شده و به همین خاطر برای کسانی که از همسران شان جدا می شوند فرصت داده تا دوباره فکر کنند و به زندگی شان ادامه دهند.
- 8- در سوره الطلاق الله متعال به رعایت تقوا و پرهیزگاری تشویق نموده و اینکه فایده تقوا به خود انسان ها بر می گردد، از جمله اینکه تقوا باعث آسان شدن کارها و دریافت اجر بزرگ می شود.
- 9- اطاعت از اوامر خداوند متعال واجب و صلاح و فلاح دارین در فرمان برداری از احکام شریعت اسلامی نهفته است.
- 10- اسلام به طور عادلانه حقوق اطفال، مادران و شوهران را محفوظ داشته و به رعایت همه تاکید کرده است و این نشان می دهد که اسلام دین شامل و کامل و سازگار با تمام زمان ها و مکان ها می باشد.
- 11- از مفاهیم این سوره معلوم می شود که مشوره در اسلام یک اصل است و در امور خانواده گی بسیار مهم می باشد و حتی پس از طلاق و جدایی نیز به آن امر شده است.
- 12- اسلام حقوقی زیادی را بالای شوهر و همسر در مقابل یکدیگر وضع نموده و بر رعایت آن

تاکید کرده است و در این سوره چون موضوع طلاق مطرح است، به اجتناب از مضایقه و ضرر رساندن به همسر، عدم اکراه همسر به خاطر رضاعت، مشوره به وجه نیک و بذل توان در ادای مسئولیت ها تاکید بیشتر گردیده است.

13- در دعوت و تبلیغ و در تعلیم و تربیه بعد از بیان احکام الهی، هم ترهیب باشد و هم ترغیب و باید جنبه ترغیب و بشارت نسبت به انذار و تخویف زیاد تر باشد.

14- تعطیل احکام شرعی و تجاوز از حدود الهی عاقبت سختی دارد و سبب اختلال امنیت اجتماعی و خانوادگی و عذاب الهی در آخرت می شود بنا بر این مسلمانان باید از مصیر و سرنوشت امت های گذشته که از شریعت و منهج الهی سرپیچی کرده و به اثر آن به عذاب و هلاکت روبرو شدند، پند بگیرند.

15- قرآن کریم از حقایق علمی و ساینسی خبر کرده است که تا هنوز علم انسان ها به آنجا نرسیده است.

پیشنهاد ها

قرار نتیجه گیری من، تفسیر موضوعی قرآن کریم بهترین روش تفسیری است و درک مفاهیم آیات و سوره ها با این روش بسیار آسان است، لذا موارد ذیل را به عنوان پیشنهاد ها تقدیم می کنم:

1. به اداره محترم برنامه ماستری پوهنتون سلام پیشنهاد می گردد که در مورد نگارش تفسیر موضوعی و منهج درست آن یک سیمینار علمی دایر نمایند تا محصلان در این مورد بیش تر معلومات پیدا کنند.
2. سوره های قرآنی همه به یک سبک مورد تفسیر موضوعی قرار گیرند.
3. در خلال نگارش تفسیر موضوعی سوره مبارکه الطلاق به بعض رساله های علمی مواجه شدم که برخی سوره ها تفسیر اجتماعی شده اند، بنا بر این پیشنهاد می گردد، تفسیر اجتماعی نیز مورد بحث قرار گیرد.
4. برای محصلین دوره ماستری بخش تفسیر و حدیث توصیه گردد، تا بخاطر نوشتن پایان نامه تحصیلی شان، یک سوره قرآن مجید را انتخاب نموده و بر اساس منهج تفسیر موضوعی سوره های قرآن، آن را تفسیر نمایند.
5. تمام سوره های قرآن کریم به شکل موضوعی از طریق محصلان رشته تفسیر و حدیث تفسیر موضوعی شود و به حیث یک ذخیره علمی در مورد ماستری آرشیف شود و همچنان به چاپ و نشر آن اقدام شود.
6. رساله های ماستری محصلان به نهاد هایی که به آن ضرورت دارند ارسال شود تا از آن ها استفاده مثبت صورت گیرد.
7. به وزارت حج و اوقاف امارت اسلامی افغانستان پیشنهاد می گردد که در مورد جمع آوری تمام رساله های نوشته شده پیرامون تفسیر موضوعی تلاش نموده و آن را به چاپ و نشر برسانند.

فهرست منابع

القرآن الكريم

- 1- آل بورنو، أبوالحارث الغزي محمد صدقى بن أحمد بن محمد، (1424هـ/2003م). موسوعة القواعد الفقهية، الطبعة الأولى، بيروت: مؤسسة الرسالة.
- 2- آلوسى، شهاب الدين محمود الألوسى، روح المعاني في تفسير القرآن العظيم و السبع المثاني، دار احياء التراث العربي، بيروت.
- 3- ابن حزم الأندلسي، أبو محمد علي بن أحمد بن سعيد، الأخلاق و السير في مداواة النفوس، دار الآفاق الجديدة، 1399هـ ط 2 ، 1979
- 4- ابن الهمام، كمال الدين محمد بن عبدالواحد السيواسي، (ب ت). شرح فتح القدير، بيروت، دار الفكر.
- 5- ابن العربي، محمد بن عبدالله، احكام القرآن، مطبعة عيسى البابى الحلبي، مصر.
- 6- ابن عابدين، محمد أمين بن عمر الحنفي، (1412هـ/1992م). الدر المختار و حاشية ابن عابدين، الطبعة الثانية، بيروت: دار الفكر.
- 7- ابن عاشور، محمد الطاهر بن عاشور، التحرير و التنوير، دار سحنون للنشر و التوزيع تونس 1997م،
- 8- ابن فارس، أبوالحسين أحمد بن فارس بن زكريا، معجم مقاييس اللغة، دار إحياء التراث العربي – بيروت 2001م.
- 9- ابن قدامة، أبو محمد موفق الدين عبدالله بن أحمد المقدسى الحنبلي، (بى تا). المغنى لابن قدامة، الناشر: مكتبة القاهرة.
- 10- ابن قيم، محمد بن أبي بكر بن أيوب المتوفى : 751هـ) زاد المعاد في هدي خير العباد، مؤسسة الرسالة، بيروت مكتبة المنار الإسلامية، الكويت، الطبعة : السابعة و العشرون ، 1415هـ / 1994م
- 11- ابن قيم، محمد بن أبي بكر بن أيوب، (1411هـ/1991م). إعلام الموقعين عن رب العالمين، تحقيق: محمد عبدالسلام إبراهيم، الطبعة الأولى، بيروت: دار الكتب العلمية،
- 12- ابن كثير، ابو الفداء اسماعيل، تفسير القرآن العظيم، (ج 4 ص 386387)، دار طيبة للنشر و التوزيع، 1420هـ 1999م. بيروت.
- 13- ابن ماجه، أبو عبدالله محمد بن يزيد قزويني، ت 273 هـ، سنن ابن ماجه، با تعليق از محمد ناصر الدين البانى) چاپ كتاب خانه المعارف، رياض چاپ اول.
- 14- ابن منظور، محمد بن مكرم (735 هـ) لسان العرب، طبع: اول، 1408هـق، دار صادر، بيروت،
- 15- ابن نجيم، زين الدين بن ابراهيم بن محمد، البحر الرائق شرح كنز الدقائق، دارالمعرفة – بيروت.
- 16- ابن جوزى، ابوالفرج عبدالرحمن بن على، زاد المسير فى علم التفسير، تحقيق، عبدالرزاق المهدي، بيروت، دار الكتاب العربي، چاپ اول، 1422ق.
- 17- أبوحيان، محمد بن يوسف، البحر المحيط فى التفسير، تحقيق: صدقى محمد جميل، طبع: اول، 1420 هـ دارالفكر بيروت، لبنان.
- 18- ابوزهره، محاضرات فى عقد الزواج و آثاره، دار الفكر العربي، مطبعة مدنى قاهره.
- 19- بخارى ، أبو عبدالله محمد بن اسماعيل بن ابراهيم بن المغيرة ، صحيح البخارى ، ت: ٢٥٦ ، : دار طوق النجاة ، چاپ اول، ١٤٢٢ هـ ق
- 20- بغوى، أبو محمد الحسين بن مسعود البغوي، معالم التنزيل، دار إحياء التراث العربي، الطبعة : الأولى

- ، 1420 هـ بيروت.
- 21- بقاعى، إبراهيم بن عمر البقاعى، مصادد النظر للإشراف على مقاصد السور، تحقيق: عبد السميع حسنين، مكتبة المعارف- الرياض.
- 22- بقاعى، إبراهيم بن عمر البقاعى، نظم الدر فى تناسب الآيات و السور، دارالكتب الاسلامى، القاهرة.
- 23- بلوشى، ناصر عيسى احمد، مقاصد تكوين الأسرة فى الشريعة الاسلامية، جامعة ملاياماليزيا. (مقاله علمى) سال 2019م.
- 24- بهوتى، منصور بن يونس بن إدريس، كشف القناع عن متن الإقناع: (ت 1051هـ)، تحقيق هلال مصطفى هلال دار الفكر - بيروت 1402 هـ 1981 م.
- 25- الجزائرى، جابر بن موسى أبو بكر الجزائري، أيسر التفاسير لكلام العلي الكبير، مكتبة العلوم والحكم، المدينة المنورة، المملكة العربية السعودية، الطبعة : الخامسة، 1424هـ/2003 م.
- 26- جصاص، ابوبكر، أحمد بن علي الرازي، تفسير احكام القرآن، دار إحياء التراث العربي بيروت ، 1405
- 27- جوهرى، اسماعيل بن حماد (ت: 393هـ)، الصحاح تاج اللغة و صحاح العربية، دارالعلم الملايين - بيروت 1979م.
- 28- جياش، عبدالحميد، الاحكام الشرعية للزواج و الطلاق و آثارهما، دار النهضة العربية، مكتبة الزهراء، طبع اول، 2009م لبنان.
- 29- حاكم، أبو عبد الله محمد بن عبد الله الحاكم النيسابوري، المستدرک، سال طبع 1998م، القاهرة، دار الثقافة،
- 30- حموي، أحمد بن محمد بن علي الفيومي، (1418م). المصباح المنير، تحقيق: يوسف الشيخ محمد، الطبعة الثانية، بيروت: المكتبة العصرية للطباعة و النشر.
- 31- خازن، لباب التأويل فى معاني التنزيل،
- 32- الخطيب، عبد الكريم يونس الخطيب (المتوفى: بعد 1390هـ) التفسير القرآنى للقرآن دار الفكر العربي - القاهرة.
- 33- دردير، أحمد الدردير، (ب ت). الشرح الصغير بهامش بلغة السالك، بيروت: دار الفكر.
- 34- دسوقى، أبو عبدالله محمد بن عبدالله بن علي الخرشى المالكي، (1430هـ) حاشية الدسوقي على الشرح الكبير، بيروت، دار الفكر.
- 35- الدغامين، أ.د.زياد الدغامين، التفسير الموضوعى و منهجية البحث فيه، 1408 م دار عمار اردن.
- 36- الدمشقى، أبو حفص عمر بن علي ابن عادل الدمشقى الحنبلي، اللباب فى علوم الكتاب، دار الكتب العلمية بيروت / لبنان 1419 هـ 1998 م، الطبعة : الأولى.
- 37- رازى، أبو عبدالله محمد بن أبى بكر الحنفي، (1420هـ/1999م). مختار الصحاح، تحقيق: يوسف الشيخ محمد، الطبعة الخامسة، بيروت: المكتبة العصرية.
- 38- رازى، محمد بن عمر رازى ؛ مفاتيح الغيب؛ دار احياء التراث العربى، چاپ سوم، بيروت، سال ١٤٢٠ ق
- 39- راغب اصفهانى، حسين بن محمد، تحقيق محمد سيد كيلانى، المفردات فى غريب القرآن، الطبعة الأولى، 1412، دارالمعرفة، بيروت.

- 40- رعينى، شمس الدين أبو عبد الله محمد بن محمد الطرابلسي (ت: 954هـ) مواهب الجليل لشرح مختصر خليل، المحقق: زكريا عميرات، دار عالم الكتب، الطبعة: طبعة خاصة 1423هـ - 2003م.
- 41- رملي، شمس الدين محمد بن أبي العباس (المتوفى: 1004هـ)، نهاية المحتاج، دار الفكر، بيروت، الطبعة: ط أخيرة 1404هـ/1984م.
- 42- زحيلي، وهبة بن مصطفى، التفسير المنير في العقيدة والشريعة والمنهج، دار الفكر المعاصر، دمشق، الثانية، 1418هـ.
- 43- زحيلي، دكتور وهبة، الفقه الاسلامي وأدلته، دار الفكر، ط: 2، 1985م، دمشق، سوريه. زحيلي، وهبة الزحيلي، المسلمة في العالم المعاصر، دار الفكر، دمشق، چاپ اول، 1420 ق.
- 44- زرقا، أحمد بن الشيخ محمد الزرقا - ت 1357 هـ، شرح القواعد الفقهية، دار القلم، بيروت، لبنان.
- 45- زركشي، أبو عبدالله بدر الدين محمد بن عبدالله، (1405هـ/1985م). المنثور في القواعد الفقهية، الطبعة الثانية، الناشر: وزارة الأوقاف الكويتية.
- 46- زركشي، بدر الدين محمد بن عبد الله (ت: 794هـ)، البرهان في علوم القرآن، المحقق: محمد أبو الفضل إبراهيم، الطبعة: الأولى، 1376 هـ 1957 م، دار إحياء الكتب العربية عيسى البابي الحلبي.
- 47- زغلول النجار، السماء في القرآن الكريم،
- 48- الزهراني، أحمد بن عبد الله، التفسير الموضوعي للقرآن الكريم ونماذج منه، الجامعة الإسلامية بالمدينة المنورة، الطبعة: الأعداد 85 100 السنوات 22 25 المحرم 1410 ذو الحجة 1413
- 49- زيات، إبراهيم مصطفى - أحمد الزيات، مجمع اللغة العربية المعجم الوسيط، دار الدعوة.
- 50- سجستاني، سن أبي داود، ج 3 ص 273، شماره حديث: 2302. ترمذى، الجامع الصحيح، شماره حديث: 1204. (ترمذى ابن حديث را صحيح گفته است. ج 3 ص 508).
- 51- سرخسى، شمس الأئمه، المبسوط، دار الكتاب العلمية بيروت لبنان، الطبعة الاولى 1414 هـ 1993 م.
- 52- السغدى، أبو الحسن علي بن الحسين بن محمد (المتوفى: 461هـ) النتف فى الفتاوى، المحقق: المحامي الدكتور صلاح الدين الناهي
- 53- سيد قطب. فى ظلال القرآن. مترجم: مصطفى خرم دل، سال چاپ 1387 هجرى، نشر احسان تهران.
- 54- سيوطى، أبو الفضل جلال الدين عبد الرحمن، الاتقان في علوم القرآن، تحقيق: مركز الدراسات القرآنية، الطبعة: الأولى، مجمع الملك فهد، السعودية .
- 55- سيوطى، جلال الدين عبدالرحمن بن ابى بكر (1997م) الاتقان فى علوم القرآن، دار الفكر، بيروت.
- 56- شربيني، شمس الدين محمد بن أحمد الخطيب، (ب ت). مغنى المحتاج إلى معرفة ألفاظ المنهاج، بيروت: دار إحياء التراث العربي.
- 57- شفقيطى، محمد الأمين بن محمد بن المختار، أضواء البيان في إيضاح القرآن بالقرآن، 1393 هـ، دار الفكر للطباعة و النشر و التوزيع بيروت، لبنان
- 58- شوكانى: محمد بن على بن محمد، نيل الأوطار من أحاديث سيد الأخيار شرح منتقى الأخبار، تعليقات از محمد منير دمشقى، اداره چاپخانه منيريه.
- 59- شيبانى، ابو عبدالله احمد بن حنبل، مسند احمد، مؤسسة الرسالة، طبع: 2، 1420هـ، 1999م.
- 60- شيرازى، أبو إسحق إبراهيم، (ب ت). المهذب في فقه الإمام الشافعي، القاهرة: نشر عيسى الحلبي.

- 61- طباطبائي، محمد حسين، تفسير الميزان، ترجمه: محمد باقر موسوي همداني، قم، انتشارات اسلامي.
- 62- طبرى، ابوجعفر محمد بن جرير، جامع البيان فى تفسير القرآن، بيروت، دارالمعرفة، چاپ اول، 1412ق.
- 63- عادل نويهض، معجم المفسرين من صدر الإسلام وحتى العصر الحاضر، الطبعة: الثالثة، 1409 هـ بيروت - لبنان
- 64- عبدالباقي، محمد فؤاد، المعجم المفهرس لالفاظ القرآن الكريم، دارالكتب المصرية، القاهرة، 1364.
- 65- عثمانى، محمد تقى، علوم القرآن، ص 322 مكتبة نعمانيه كراچي. چاپ اول، 1412 هـ ق
- 66- عراجي، ابراهيم فواز، القرآن و علوم العصر الحديثه، انتشارات نهضت عربي، مصر،
- 67- فراهيدي، أبو عبد الرحمن الخليل بن أحمد بن عمرو بن تميم الفراهيدي البصري: 170هـ-، العين، دار ومكتبة الهلال.
- 68- فيروز آبادى، مجدالدين محمد بن يعقوب، القاموس المحيط، باب الفاء دار احياء التراث العربى - بيروت 2003م.
- 69- فيروزآبادى، مجد الدين بن يعقوب، القاموس المحيط، بيروت: المؤسسة العربية. ب.ت
- 70- قرash جميله، دباب الياس، العدة ومقاصدها الشرعية كآثار للطلاق، جامعة أكلي محنداولحاج - البويره، 2017م.
- 71- قرطبي، أبو عبد الله محمد بن أحمد بن أبي بكر بن فرح الأنصارى، الجامع لأحكام القرآن (تفسير القرطبي)، دار الكتب المصرية - القاهرة، 1384هـ ، 1964م.
- 72- كاسانى، علاء الدين، (ت 578) بدائع الصنائع فى ترتيب الشرائع، دارالكتاب العربى، بيروت، چاپ دوم 1982 ج 3 / 209
- 73- الكرمي، مرعي بن يوسف الحنبلي، (1428هـ/2007م). غاية المنتهى في جمع الإقناع والمنتهى، الإعتناء: ياسر إبراهيم المزروعى ورائد يوسف الرومى، الطبعة الأولى، الكويت: مؤسسة غراس للنشر والتوزيع والدعاية والإعانة.
- 74- المائدة 21
- 75- المحقق الحلبي، أبو القاسم نجم الدين جعفر بن الحسن الإمامي، (1383هـ/1964م). المختصر النافع في فقه الإمامية، بغداد: المكتبة الأهلية.
- 76- محمد، دكتورسيد احمد ودكتورمصطفى محمد، المعجم الوسيط، نشردارالاحيا التراثى العربى.
- 77- مراغى، احمد بن مصطفى، تفسير المراغى، مصر: شركة مكتبة ومطبعة مصطفى البابى الحلبي وأولاده بمصر، الطبعة: الأولى، 1365 هـ 1946.
- 78- مشهور حسن محمود سلمان، الامام القرطبي شيخ ائمه التفسير، دمشق 1413 / 1993.
- 79- مصرى، سيد سابق.(1373هش) فقه السنة، دار الكتاب العربي، الطبعة: الثالثة، 1397 هـ - 1977 بيروت - لبنان م فائز، ابراهيم محمد، سيد قطب و بيدارى اسلامى، تهران: نشر احسان، 1384.
- 80- موصلى، عبد الله بن محمود مجد الدين أبو الفضل الحنفي (المتوفى: 683هـ) الاختيار لتعليل المختار، مطبعة الحلبي - القاهرة، 1356 هـ 1937 م.
- 81- ميداني، عبدالغني بن طالب بن حمادة بن إبراهيم الدمشقي، (ب.ت). اللباب في شرح الكتاب، تحقيق: محمد محيي الدين عبدالحميد، بيروت: المكتبة العلمية.

- 82- میدانى، عبدالغنى بن طالب بن حماده الغنيمى، اللباب فى شرح الكتاب، دار الكتاب العربى - بيروت 2004.
- 83- نابليسى، محمد راتب، شگفتى هاى خداوند در جهان آفرينش، ترجمه: محمد آزاد شافعى و عبدالباسط عيسى زاده، نشر احسان، تهران
- 84- نووى، أبو زكريا يحيى بن شرف نووى، روضة الطالبين و عمدة المتقين، المكتب الإسلامى، ط: 1415هـ، بيروت.
- 85- نووى، يحيى بن شرف، شرح صحيح مسلم. بيروت: دار الكتب العلمية، مطبعة الحلبي - القاهرة، 1356 هـ - 1937 م
- 86- نيسابورى، مسلم ابن الحجاج أبو الحسين القشيري، صحيح مسلم، ت: ٢٦١ هـ ق، تحقيق: محمد فؤاد عبدالباقي، دار احياء التراث العربى بيروت.
- 87- نيشاپورى، نظام الدين الحسن بن محمد بن حسين القمي النيسابوري (المتوفى: 850هـ)، غرائب القرآن و رغائب الفرقان، المحقق: الشيخ زكريا عميرات، دار الكتب العلمية - بيروت، الطبعة: الأولى - 1416 هـ
- 88- هايد، ژانت، روانشناسي زنان، ترجمه بهزاد رحمتي، لادن، سال چاپ 1377 تهران.
- 89- هيثمى، حافظ نور الدين علي بن أبي بكر الهيثمي المتوفى سنة 807. مجمع الزوائد ومنبع الفوائد، دار الفكر، بيروت، طبعة 1412 هـ.
- 90- وزارة الأوقاف والشئون الإسلامية - الموسوعة الفقهية الكويتية الكويت عدد الأجزاء: 45. الطبعة: (من 1404 1427 هـ)

بخاطر دسترسى به متن كامل اين تحقيق مراجعه شود به:

پوهنتون سلام، کتابخانه مرکزی چهار راهی گل سرخ، سرک کلوله پشته

و یا هم به ایمیل آدرس ذیل تماس گرفته شود:

salamresearchcentre@salam.edu.af